

УДК 343.98:343.13:343.35

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.64>

**ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ**

Пилипенко С.М.,

*здобувач Науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0009-0000-0937-0049*

Пилипенко С.М. Документування працівниками уповноваженими підрозділами Державного бюро розслідувань кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

У статті здійснено комплексне дослідження теоретичних і прикладних засад документування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, працівниками оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань. Обґрунтовано, що документування в оперативно-розшуковій діяльності не зводиться до технічної фіксації окремих фактів або накопичення інформації, а є системною, програмно-цільовою діяльністю, спрямованою на формування перевірюваної та процесуально перспективної інформації, здатної бути легалізованою в кримінальному провадженні. Показано, що ефективність документування безпосередньо залежить від правильного поєднання кримінально-правових орієнтирів, криміналістичного розуміння механізму службових і корупційних правопорушень та вимог кримінального процесуального законодавства щодо допустимості доказів.

У роботі розкрито значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень як методологічної основи документування, визначено типові способи їх учинення, систему слідів і джерел інформації, що підлягають фіксації, а також акцентовано увагу на зростаючій ролі цифрових слідів та електронної інформації в умовах цифровізації публічного управління. Проаналізовано процесуальні та доказові аспекти використання результатів оперативно-розшукової діяльності, зокрема проблеми їх легалізації, роль прокурорського нагляду та судового контролю, а також вплив сучасної судової практики на формування стандартів документування і критеріїв допустимості доказів.

Зроблено висновок, що документування в діяльності оперативних підрозділів ДБР має розглядатися як інтегративний елемент механізму реалізації завдань цього органу, який забезпечує наступність між оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним процесом і створює передумови для ефективного, законного та обґрунтованого кримінального переслідування. Сформульовано науково-практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення організаційно-правових і методичних підходів до документування з урахуванням принципів законності, верховенства права та забезпечення прав людини.

Ключові слова: документування; оперативно-розшукова діяльність; Державне бюро розслідувань; службові кримінальні правопорушення; публічні послуги; криміналістична характеристика; цифрові докази; допустимість доказів; прокурорський нагляд; судовий контроль.

Pylypenko. S.M. Documentation of Criminal Offenses in the Sphere of Official Activity and Professional Activity Related to the Provision of Public Services by Authorized Units of the State Bureau of Investigation.

The article provides a comprehensive study of the theoretical and applied foundations of documenting criminal offenses in the sphere of official activity and professional activity related to the provision of public services by officers of the operational units of the State Bureau of Investigation. It is substantiated that documentation in operational and investigative activities is not limited to the technical recording of individual facts or the accumulation of information, but constitutes a systemic, program-oriented activity aimed at forming verifiable and procedurally prospective information capable of being legalized within criminal proceedings. It is demonstrated that the effectiveness of documentation directly depends on the proper combination of criminal-law benchmarks, a forensic understanding of the mechanism of official and corruption-related criminal offenses, and the requirements of criminal procedural legislation concerning the admissibility of evidence.

The paper reveals the significance of the forensic characterization of criminal offenses as a methodological basis for documentation, identifies typical methods of their commission, the system of traces and sources of information subject to recording, and emphasizes the growing role of digital traces and electronic information in the context of the digitalization of public administration. Procedural and evidentiary aspects of using the results of operational and investigative activities are analyzed, including issues of their legalization, the role of prosecutorial supervision and judicial control, as well as the influence of contemporary judicial practice on the formation of documentation standards and criteria for the admissibility of evidence.

It is concluded that documentation in the activities of the operational units of the State Bureau of Investigation should be regarded as an integrative element of the mechanism for implementing the tasks of this body, ensuring continuity between operational and investigative activities and the criminal process, and creating prerequisites for effective, lawful, and well-substantiated criminal prosecution. Scientific and practical recommendations are formulated aimed at improving organizational, legal, and methodological approaches to documentation, taking into account the principles of legality, the rule of law, and the protection of human rights.

Key words: documentation; operational and investigative activity; State Bureau of Investigation; official criminal offenses; public services; forensic characterization; digital evidence; admissibility of evidence; prosecutorial supervision; judicial control.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, традиційно належать до найбільш латентних, складних за механізмом вчинення та небезпечних за своїми наслідками для функціонування публічної влади, довіри суспільства до державних інституцій і реалізації принципу верховенства права. Їх специфіка полягає у поєднанні владних або професійних повноважень спеціального суб'єкта з корисливими мотивами, що зумовлює високий рівень адаптивності злочинної поведінки, використання формально законних управлінських процедур і маскуванню протиправних дій під правомірну службову діяльність [1; 3].

Актуальність протидії таким кримінальним правопорушенням істотно зростає в умовах ускладнення соціально-економічних процесів, цифровізації управління та посилення корупційних ризиків у публічному секторі. Наукові дослідження свідчать, що злочини у сфері службової діяльності характеризуються складною криміналістичною структурою, множинністю епізодів, тривалим характером протиправної поведінки та наявністю розгалужених неформальних зв'язків між учасниками злочинної діяльності, що значно ускладнює їх виявлення та фіксацію традиційними процесуальними засобами [1; 4; 7].

Особливе місце в системі протидії зазначеним кримінальним правопорушенням належить Державному бюро розслідувань як спеціалізованому правоохоронному органу, до підслідності якого віднесено злочини, вчинені службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також іншими спеціальними суб'єктами. Саме на ДБР покладено завдання не лише процесуального розслідування, а й активного виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, що об'єктивно зумовлює ключову роль оперативних підрозділів цього органу у документуванні злочинної діяльності на ранніх стадіях [10; 11].

У таких провадженнях оперативно-розшукове документування набуває особливого значення як первинний етап формування доказової інформації. Саме результати оперативно-розшукової діяльності дозволяють виявити приховані форми злочинної поведінки, зафіксувати фактичні обставини зловживання владою чи службовим становищем, встановити коло причетних осіб і задокументувати причинно-наслідкові зв'язки між їх діями та суспільно небезпечними наслідками [2; 12; 25]. Водночас документування в оперативно-розшуковій діяльності не зводиться до механічної фіксації інформації, а є цілеспрямованим, системним процесом, орієнтованим на подальшу легалізацію отриманих відомостей у кримінальному провадженні [22; 24].

Разом із тим, ключовою проблемою залишається трансформація результатів оперативно-розшукової діяльності в належні та допустимі докази у кримінальному процесі. Невідповідність форм і методів документування вимогам кримінального процесуального закону, порушення встановлених процедур або недотримання стандартів захисту прав людини призводять до визнання таких доказів недопустимими, що неодноразово підкреслювалося в наукових працях і судовій практиці [13; 16; 23]. Особливої актуальності ця проблематика набуває у світлі сучасних підходів до оцінки доказів, сформульованих Верховним Судом, а також посилення уваги судів до дотримання процесуальних гарантій під час використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності [5; 6; 8].

Таким чином, потребує поглибленого наукового осмислення комплекс проблем, пов'язаних із документуванням кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, саме працівниками оперативних підрозділів ДБР. Це зумовлює необхідність системного дослідження теоретичних, криміналістичних і процесуальних засад такого документування з урахуванням вимог чинного законодавства та актуальної правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика документування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, має міждисциплінарний характер і перебуває на стику кримінального права, кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. У науковому дискурсі сформувалися кілька взаємопов'язаних напрямів досліджень, які створюють теоретичну основу для аналізу діяльності оперативних підрозділів ДБР, однак не забезпечують комплексного висвітлення саме специфіки документування у межах компетенції цього органу та з урахуванням сучасних стандартів допустимості доказів.

Перший напрям становлять праці, присвячені кримінально-правовій характеристиці злочинів у сфері службової діяльності. У навчально-доктринальному вимірі важливе значення має посібник П.П. Андрушка та А.А. Стрижевської, у якому систематизовано ознаки складів злочинів цієї групи, розкрито їх об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони, окреслено типові способи вчинення та проблеми кваліфікації [1]. У цьому ж контексті дослідження С.І. Богаченка зосереджене на кримінально-правових механізмах протидії корупційним правопорушенням у сфері центральних органів виконавчої влади та дозволяє конкретизувати ризикогенні чинники функціонування публічної адміністрації, що прямо впливають на побудову моделей документування [3]. Сукупно ці роботи формують нормативно-кримінально-правовий «каркас» для визначення предмета документування, проте не деталізують інструментарій оперативного встановлення та фіксації фактичних даних, релевантних для доказування.

Другий напрям охоплює дослідження з теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, включаючи питання оперативного документування. Монографія О.М. Бандурки має базове значення для розуміння організаційних і тактичних засад ОРД, її методів і форм, а також логіки отримання оперативно значущої інформації, яка може стати основою процесуального доказування [2]. У близькій площині перебуває монографічна праця О.Ф. Долженкова, В.А. Некрасова та Ю.Є. Черкасова, де досліджено «розвідувальний» компонент протидії злочинності, підходи до роботи в середовищі злочинності та інформаційно-аналітичне забезпечення, що є важливими для розуміння технологій виявлення й фіксації латентних службових правопорушень [9]. Водночас ці праці мають переважно загальнотеоретичний характер і не спрямовані на вирішення процесуальних проблем перетворення результатів ОРД на допустимі докази у провадженнях, підслідних ДБР, з урахуванням сучасної судової практики.

Третій напрям становлять криміналістичні дослідження, що розкривають механізм злочину, його слідову картину та методичні підходи до виявлення й фіксації доказової інформації. Монографія А.Ф. Волобуєва присвячена механізму злочину та його зв'язку з концептуальними положеннями криміналістики, що дозволяє використовувати категорію механізму як методологічну основу для побудови програм документування (від визначення типових дій суб'єкта до прогнозування слідів і каналів інформації) [7]. Праця В. Є. Боднара, присвячена типовим слідам злочинів у сфері службової діяльності, конкретизує зміст «слідової інформації» та може бути безпосередньо використана для формування переліку об'єктів, які мають підлягати оперативному встановленню, фіксації та збереженню [4]. Однак криміналістичні дослідження, як правило, не деталізують процедурні вимоги КПК України щодо легалізації отриманих даних, що зумовлює необхідність поєднання криміналістичного підходу з процесуальним.

Четвертий напрям – дослідження у сфері кримінального процесу, доказування та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій. У роботах М.А. Погорецького послідовно розкрито проблематику допустимості доказів, структуру та зміст доказування, а також системні питання використання матеріалів ОРД у кримінальному провадженні [13; 14; 17; 25]. Важливими для теми статті є положення щодо легалізації оперативно-розшукової інформації, розуміння її сутності та умов перетворення на процесуально значущі відомості, придатні для використання стороною обвинувачення в доказуванні [22; 23]. Дотичними є також праці, у яких аналізуються повноваження прокурора та прокурорський нагляд у сфері ОРД, оскільки саме прокурорський нагляд і процесуальне керівництво істотно впливають на «якість» документування та перспективи допустимості отриманих результатів [18; 20; 21]. Особливої уваги заслуговує науково-практичний коментар до КПК України, у якому М.Є. Шумило та М.А. Погорецький розглядають докази й доказування крізь призму положень кримінального процесуального закону, що є мето-

дологічно важливим для коректного вибудовування логіки документування як «переддоказового» етапу [28]. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у літературі недостатньо представлено спеціальні дослідження, що були б присвячені документуванню саме працівниками оперативних підрозділів ДБР з урахуванням особливостей підслідності, відомчої організації та вимог судової практики останніх років.

П'ятий напрям формують джерела правозастосовної практики, які задають критерії оцінки належності та допустимості доказів, отриманих у результаті ОРД/НСРД, а також стандарти мотивування процесуальних рішень. Узагальнення Верховного Суду у вигляді оглядів судової практики ККС ВС за 2025 рік є важливими для виявлення типових помилок сторони обвинувачення при використанні матеріалів, отриманих у результаті «оперативної» активності, та для окреслення актуальних підходів касаційної інстанції до оцінки доказів і процесуальних гарантій [5; 6]. Практика Вищого антикорупційного суду, зокрема вирок Апеляційної палати ВАКС у конкретному провадженні, також має значення як приклад застосування високих стандартів оцінки доказової бази у корупційних справах, де якість документування безпосередньо впливає на результат судового розгляду [8]. Разом із тим, огляди практики та окремі судові рішення потребують наукового узагальнення у площині криміналістики й ОРД, оскільки судові висновки зазвичай фіксують наслідки процесуальних дефектів, але не дають методичних відповідей щодо оптимальних алгоритмів документування.

Нарешті, у сучасному науковому полі дедалі більшого значення набувають дослідження, пов'язані з цифровими доказами, стандартами їх збирання, перевірки та збереження, а також із забезпеченням прав людини в умовах цифровізації доказування. У роботах М.А. Погорецького 2025 року запропоновано бачення цифрового доказування як складової реалізації принципу верховенства права та гарантії справедливого вироку, що має принципове значення для оцінки допустимості цифрових результатів документування та вимог до процесуальних гарантій [15; 26]. Цей напрям є особливо релевантним, оскільки службові та корупційні кримінальні правопорушення дедалі частіше супроводжуються цифровими слідами (електронні комунікації, цифрові документи, метадані, електронні фінансові транзакції), а отже документування оперативними підрозділами має відповідати підвищеним вимогам щодо фіксації, збереження та перевірюваності отриманої інформації [26].

Таким чином, аналіз літератури й практики засвідчує наявність суттєвого наукового доробку щодо: (1) кримінально-правової природи службових і корупційних правопорушень; (2) теорії ОРД та організаційно-тактичних засад оперативного документування; (3) криміналістичної характеристики механізму злочину і слідової картини; (4) проблем доказування, легалізації оперативної інформації та використання результатів ОРД/НСРД; (5) судових стандартів оцінки доказів. Водночас наявні дослідження не формують цілісної моделі документування саме працівниками оперативних підрозділів ДБР у провадженнях щодо злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, з інтеграцією криміналістичного, оперативно-розшукового та процесуального компонентів і з урахуванням актуальної практики Верховного Суду та ВАКС [5; 6; 8]. Це обумовлює необхідність подальшого наукового опрацювання означеної тематики у прикладному та методичному вимірі, зорієнтованому на стандарти допустимості доказів і гарантії прав людини [11; 13; 15].

Метою статті є комплексне дослідження теоретичних і прикладних засад документування працівниками оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності та правомірності такого документування в контексті вимог кримінального процесуального законодавства та сучасної судової практики. Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення взаємопов'язаного комплексу наукових завдань, зокрема з'ясування правової природи документування та визначення його місця в системі оперативно-розшукової діяльності Державного бюро розслідувань як спеціалізованого правоохоронного органу; розкриття кримінально-правових і криміналістичних особливостей кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, які зумовлюють специфіку їх оперативно-розшукового документування; аналіз основних форм, методів і засобів документування, що застосовуються оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань у процесі виявлення та фіксації кримінальних правопорушень відповідної категорії; дослідження проблемних аспектів легалізації результатів оперативно-розшукової діяльності та їх подальшого використання у кримінальному процесуальному доказуванні; оцінку впливу актуальної судової практики Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду на формування стандартів документування й критерії допустимості доказів, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності; а також формулювання про-

позицій щодо вдосконалення організаційно-правових і методичних підходів до документування в діяльності оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань з урахуванням принципів законності, верховенства права та забезпечення прав людини.

Виклад основного матеріалу. У межах викладу основного матеріалу вихідним є уточнення понятійного апарату, оскільки саме від коректного розуміння категорії «документування» залежить як побудова тактики діяльності оперативних підрозділів ДБР, так і подальша перспектива легалізації отриманих результатів у кримінальному провадженні. У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності документування доцільно розглядати як цілеспрямований, організаційно й тактично впорядкований процес виявлення, фіксації, перевірки, систематизації та збереження відомостей про події, дії та зв'язки, що мають значення для виявлення й припинення кримінальних правопорушень, а в подальшому – для формування доказової інформації, придатної до використання у кримінальному процесуальному доказуванні. Такий підхід відрізняє документування від простого «накопичення інформації»: воно має не випадковий, а програмно-цільовий характер, передбачає планування, визначення релевантних об'єктів і каналів отримання відомостей, встановлення способів фіксації та критеріїв їх надійності, а також орієнтацію на процесуальні вимоги допустимості [2; 24; 25].

У цьому контексті важливо розмежувати близькі, але не тотожні поняття «документування», «оперативне документування», «фіксація» та «накопичення інформації». Фіксація є техніко-тактичним елементом, що полягає у закріпленні певних фактичних даних у конкретній формі (текстовій, аудіо-, відео-, електронній тощо) з метою забезпечення їх збереження та можливості подальшої перевірки. Накопичення інформації, своєю чергою, відображає радше кількісний аспект – збирання масиву відомостей із різних джерел без обов'язкової прив'язки до чітко визначеної доказової перспективи. Документування ж охоплює фіксацію і може включати накопичення, але не вичерпується ними: воно передбачає аналітичне відсіювання, зіставлення, перевірку, встановлення взаємозв'язків між фактами, формування логічної моделі події та підготовку матеріалу до його подальшої процесуальної «інтеграції» [2; 9; 7].

Поняття «оперативне документування» у спеціальній літературі зазвичай використовується для позначення прикладного різновиду документування в межах ОРД, зорієнтованого на виявлення й закріплення відомостей про злочинну діяльність (у тому числі латентну), осіб, причетних до неї, та її проявів у матеріальному й інформаційному середовищі. На відміну від ширшого поняття документування, оперативне документування акцентує саме на практичних алгоритмах здобуття й закріплення даних із використанням властивих ОРД засобів і методів, з урахуванням конспіративності, ризиків протидії та необхідності забезпечення безпеки джерел [2; 9]. Водночас для діяльності оперативних підрозділів ДБР принциповим є те, що оперативне документування не може існувати «само по собі» і лише у відомчій площині: його результат має бути спроєктований на кримінальне провадження, тобто з урахуванням вимог КПК України, логіки доказування та судових стандартів оцінки доказів [11; 13; 14; 28].

Окремого уточнення потребує питання про співвідношення документування з доказуванням. Документування в ОРД доцільно кваліфікувати як «переддоказовий» етап формування інформації, коли відомості ще не набули процесуальної форми доказів, але вже підлягають такій фіксації й перевірці, щоб у подальшому могли бути легалізовані та використані в доказуванні без руйнування їх доказового потенціалу. Саме тому у роботах, присвячених доказам і доказуванню, наголошується на необхідності забезпечення перевірюваності, внутрішньої узгодженості та процесуальної перспективи інформації, отриманої поза межами безпосередньо процесуальних дій, зокрема внаслідок ОРД [13; 14; 28]. Ця теза має особливе значення для категорії службових і корупційних правопорушень, де спосіб вчинення часто маскується під правомірні управлінські рішення чи професійні процедури, а тому якість документування визначається не лише обсягом зафіксованих даних, а їх здатністю підтвердити юридично значущі ознаки складу кримінального правопорушення, передбачені кримінальним законом [10; 1; 3].

Узагальнюючи, документування в оперативно-розшуковій діяльності оперативних підрозділів ДБР слід розуміти як системну діяльність, що поєднує криміналістичну орієнтацію на механізм злочину та його слідову картину з процесуальною орієнтацією на майбутню допустимість і доказову спроможність результатів. Воно повинно включати не лише фіксацію окремих фактів, а й їх перевірку та контекстуалізацію, формування логічно завершеної інформаційної моделі події та належне збереження матеріалів, що у перспективі забезпечує можливість їх легалізації та використання у кримінальному провадженні з урахуванням сучасної судової практики [5; 6; 8; 23].

Нормативна основа документування діяльності оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань формується насамперед положеннями кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також спеціальними нормами антикорупційного законодавства, які в сукупності

визначають межі допустимої оперативно-розшукової активності, орієнтири для фіксації юридично значущих обставин і вимоги до подальшого використання отриманих результатів у кримінальному провадженні. Кримінальний кодекс України, встановлюючи склади кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, опосередковано задає предмет і зміст документування, оскільки саме ознаки об'єкта, об'єктивної сторони, спеціального суб'єкта та суб'єктивної сторони визначають, які фактичні дані мають бути виявлені та зафіксовані оперативними підрозділами для підтвердження наявності складу кримінального правопорушення [10; 1; 3]. У цьому сенсі документування має кримінально-правову «прив'язку», оскільки його якість і спрямованість оцінюються через здатність встановлених і зафіксованих обставин кореспондувати юридично значущим елементам складу злочину.

Визначальне значення для документування має Кримінальний процесуальний кодекс України, який, хоча й безпосередньо не регламентує оперативно-розшукову діяльність, однак встановлює вимоги до допустимості, належності та достовірності доказів, а також до порядку їх одержання і перевірки. Саме ці положення формують процесуальні «рамки», у межах яких має здійснюватися документування, якщо його результати орієнтовані на подальшу легалізацію та використання в доказуванні [11; 13; 14; 28]. З огляду на це документування не може будуватися ізольовано від кримінального процесу, а повинно з самого початку враховувати потенційні процесуальні наслідки обраних форм і методів фіксації інформації, ризику порушення прав людини та можливість визнання відповідних матеріалів недопустимими доказами.

Особливе значення у справах зазначеної категорії має законодавство про запобігання корупції, яке визначає коло суб'єктів, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, встановлює обмеження, заборони та вимоги до їх поведінки, а також закріплює механізми фінансового контролю та запобігання конфлікту інтересів. Для оперативних підрозділів ДБР ці норми виконують орієнтуючу функцію, оскільки дозволяють ідентифікувати ризикові зони службової діяльності, типові моделі протиправної поведінки та коло фактичних обставин, що мають бути задокументовані для підтвердження зловживання владою, службовим становищем або пов'язаних із цим корупційних проявів [27; 3]. У поєднанні з кримінально-правовими та процесуальними нормами антикорупційне законодавство формує нормативну основу, яка надає документуванню не лише правову визначеність, а й функціональну спрямованість.

У структурі механізму реалізації завдань Державного бюро розслідувань документування посідає проміжне, але ключове місце між аналітично-оперативним виявленням кримінально значущих подій і процесуальним розслідуванням у формі досудового слідства. З одного боку, документування є логічним продовженням оперативного виявлення ознак кримінального правопорушення, коли первинна інформація набуває більшої визначеності, перевіряється та закріплюється у формі, придатній для подальшого використання. З іншого боку, воно створює фактичну й інформаційну основу для прийняття процесуальних рішень слідчим і прокурором, зокрема щодо початку досудового розслідування, обрання його напрямку, застосування негласних слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних заходів [19; 16; 23].

У механізмі діяльності ДБР документування виконує інтегративну функцію, поєднуючи завдання оперативно-розшукової діяльності з цілями кримінального процесу. Воно забезпечує наступність між оперативною та процесуальною стадіями протидії кримінальним правопорушенням, мінімізує ризики втрати доказово значущої інформації та створює передумови для побудови послідовної й переконливої доказової моделі обвинувачення. Саме тому ефективність виконання ДБР своїх завдань у сфері протидії службовим і корупційним кримінальним правопорушенням значною мірою залежить від того, наскільки документування органічно інтегроване в загальний механізм реалізації функцій цього органу, здійснюється в межах чітких нормативних орієнтирів і з урахуванням сучасних стандартів допустимості доказів, сформульованих у судовій практиці [5; 6; 8].

Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, відіграє визначальну роль у побудові системи документування, оскільки саме вона дозволяє встановити закономірні зв'язки між способом учинення злочину, особою правопорушника, умовами службової діяльності та типовими слідами злочинної поведінки. Для оперативних підрозділів ДБР криміналістична характеристика виступає методологічною основою вибору об'єктів і напрямів документування, визначення релевантних джерел інформації та прогнозування доказового потенціалу отриманих відомостей [7; 1].

Типові способи вчинення злочинів у сфері службової діяльності та надання публічних послуг характеризуються поєднанням формально правомірних управлінських або професійних дій із прихованими корисливими мотивами та зловживанням наданими повноваженнями. Такі злочини нерідко реалізуються у вигляді прийняття незаконних або формально законних, але неправомірно мотивованих рішень.

ваних рішень, умисного невиконання чи неналежного виконання службових обов'язків, створення штучних адміністративних або процедурних перешкод, використання дискреційних повноважень в інтересах окремих осіб чи груп, а також у формі прихованого одержання неправомірної вигоди через посередників або підконтрольні структури [1; 3]. Для зазначеної категорії правопорушень характерним є їх триваючий або багатоепізодний характер, залучення декількох службових осіб, а також використання складних схем маскування злочинної діяльності під звичайні управлінські процеси, що істотно ускладнює їх виявлення без застосування спеціальних оперативно-розшукових заходів [7; 9].

Виходячи з цього, система типових слідів та джерел інформації у справах про службові й корупційні кримінальні правопорушення має комплексний характер і охоплює як матеріальні, так і нематеріальні сліди злочинної діяльності. До матеріальних слідів належать документи управлінського, фінансового та кадрового характеру, носії інформації, що відображають рух коштів, прийняття рішень, розподіл повноважень і результатів діяльності, а також предмети, які можуть бути пов'язані з одержанням або передачею неправомірної вигоди [4; 7]. Водночас не менш важливе значення мають ідеальні сліди, зафіксовані у пам'яті осіб, причетних до службових процедур, а також у формі інформації, що циркулює в межах органу чи установи у вигляді службових комунікацій, усних розпоряджень або неформальних домовленостей [4; 2].

Для оперативних підрозділів ДБР принциповим є те, що документуванню підлягає не ізольований факт, а система взаємопов'язаних слідів, які у своїй сукупності дозволяють відтворити механізм злочину, встановити роль кожного учасника та довести причинно-наслідковий зв'язок між використанням службових повноважень і настанням суспільно небезпечних наслідків. Саме тому криміналістична характеристика службових правопорушень орієнтує документування на виявлення ланцюга управлінських або професійних рішень, умов їх ухвалення, відхилень від установлених процедур і прихованих мотивів поведінки суб'єктів [7; 1; 4].

В умовах цифровізації публічного управління та професійної діяльності особливого значення набувають цифрові сліди та електронна інформація, які дедалі частіше становлять основне джерело відомостей про службові й корупційні кримінальні правопорушення. До таких слідів належать електронні документи, службове електронне листування, дані інформаційних систем і реєстрів, метадані, журнали доступу, електронні фінансові транзакції, а також цифрові записи комунікацій, що відображають реальний зміст управлінських процесів і неформальних домовленостей [26; 15]. На відміну від традиційних матеріальних слідів, цифрові сліди характеризуються високою інформативністю, але водночас – підвищеною вразливістю до знищення, модифікації або маніпуляції, що зумовлює необхідність своєчасного та професійного документування з урахуванням вимог щодо збереження цілісності й перевірюваності інформації.

Значення цифрових слідів для документування злочинів у сфері службової діяльності полягає також у тому, що саме вони дозволяють подолати зовнішню формальну «законність» управлінських рішень і виявити їх реальний мотив, внутрішню логіку та фактичні обставини прийняття. У цьому аспекті цифрова інформація виступає ключовим елементом доведення суб'єктивної сторони злочину, зокрема умислу та корисливої спрямованості дій службової особи [15; 26]. Водночас використання таких відомостей у доказуванні безпосередньо залежить від того, наскільки коректно вони були задокументовані на оперативно-розшуковій стадії з урахуванням процесуальних вимог і стандартів допустимості доказів [13; 23].

Отже, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та надання публічних послуг визначає зміст, спрямованість і методи документування, що здійснюються оперативними підрозділами ДБР. Вона дозволяє вибудувати документування як системну діяльність, орієнтовану на відтворення механізму злочину через сукупність типових слідів і джерел інформації, з особливим акцентом на цифрові докази, які в сучасних умовах набувають ключового значення для ефективного й правомірного кримінального переслідування [7; 15; 26].

Процесуальні та доказові аспекти використання результатів документування є ключовими для оцінки ефективності діяльності оперативних підрозділів ДБР, оскільки саме на цій стадії вирішується питання трансформації здобутої в межах оперативно-розшукової діяльності інформації у процесуальні докази, здатні витримати перевірку з боку суду. Результати ОРД самі по собі не мають статусу доказів у кримінальному провадженні, однак вони відіграють визначальну роль як інформаційна основа для ініціювання та проведення процесуальних дій, а також для формування доказової моделі обвинувачення. Перетворення таких результатів у процесуальні докази здійснюється шляхом їх легалізації через передбачені КПК України процесуальні форми, зокрема шляхом проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, отримання тимчасового доступу до речей і документів, допиту осіб, проведення експертиз та інших процесуальних заходів, що забезпечують перевірюваність і відтворюваність зафіксованих відомостей [11; 13; 14].

У наукових дослідженнях обґрунтовано, що результати оперативно-розшукової діяльності мають використовуватися не як самодостатній доказовий матеріал, а як підґрунтя для отримання процесуально допустимих доказів, які підтверджують юридично значущі обставини кримінального правопорушення [22; 24; 25]. Відтак документування повинно бути спроектоване таким чином, щоб уже на оперативній стадії враховувалися вимоги щодо джерел доказів, порядку їх отримання та можливості подальшої перевірки в умовах змагального судового розгляду. Порушення цієї логіки призводить до ситуації, коли навіть фактично достовірна інформація втрачає доказове значення через неможливість її належної процесуальної легалізації [13; 23].

Вирішальну роль у забезпеченні законності використання результатів документування відіграє прокурорський нагляд і процесуальне керівництво. Саме прокурор уповноважений оцінювати законність і доцільність застосування оперативно-розшукових заходів, ініціювати або погоджувати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також контролювати дотримання прав і свобод людини під час отримання та використання інформації, здобутої в межах ОРД [18; 20; 21]. У цьому контексті прокурорський нагляд виступає не формальним елементом контролю, а важливим гарантійним механізмом, який забезпечує баланс між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням процесуальних прав учасників провадження.

Поряд із прокурорським наглядом істотне значення має судовий контроль, який здійснюється слідчим суддею та судом під час оцінки законності слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, а також при вирішенні питання допустимості доказів на стадії судового розгляду. Судовий контроль спрямований на перевірку того, чи були дотримані процесуальні умови отримання доказів, чи не допущено надмірного або непропорційного втручання у права людини та чи відповідають зібрані матеріали критеріям допустимості, визначеним кримінальним процесуальним законом [11; 23]. У цьому сенсі результати документування проходять багаторівневу перевірку, що зумовлює підвищені вимоги до їх якості, повноти та процесуальної «чистоти».

Особливої актуальності набувають стандарти допустимості доказів, сформульовані у практиці Верховного Суду, які істотно впливають на підходи до використання матеріалів, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності. Узагальнення судової практики Касаційного кримінального суду свідчать про послідовне посилення вимог до обґрунтованості, законності та перевірюваності доказів, зокрема у справах щодо службових і корупційних кримінальних правопорушень [5; 6]. Верховний Суд звертає увагу на недопустимість підміни процесуального доказування матеріалами ОРД, отриманими з порушенням встановлених процедур, а також на необхідність чіткого дотримання вимог щодо санкціонування, фіксації та збереження результатів негласних заходів [23].

Практика Вищого антикорупційного суду, зокрема рішення апеляційної інстанції, додатково конкретизує ці стандарти, демонструючи високий рівень критичної оцінки доказів, здобутих у результаті оперативної діяльності, та акцентуючи увагу на причинно-наслідковому зв'язку між порушенням процесуальних вимог і визнанням доказів недопустимими [8]. У сукупності ці підходи формують для оперативних підрозділів ДБР чіткий орієнтир: документування повинно здійснюватися не лише з урахуванням відомчих потреб і тактичних завдань, а передусім із розрахунком на подальшу судову перевірку, в умовах якої вирішальне значення мають законність, пропорційність і процесуальна коректність отримання доказів [5; 6; 8].

Таким чином, використання результатів документування в кримінальному провадженні є складним процесуальним механізмом, що поєднує оперативно-розшукову діяльність, прокурорський нагляд і судовий контроль у єдину систему гарантій допустимості доказів. Ефективність цієї системи безпосередньо залежить від того, наскільки документування з самого початку зорієнтоване на вимоги кримінального процесуального законодавства та стандарти доказування, сформульовані у практиці Верховного Суду і Вищого антикорупційного суду, що є необхідною умовою правомірного й результативного кримінального переслідування у справах про службові та корупційні кримінальні правопорушення [11; 13; 23].

Висновки. Загальний аналіз отриманих результатів дає змогу дійти висновку, що документування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є складним, багаторівневим і методологічно значущим елементом діяльності оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань. Воно не зводиться до технічної фіксації окремих фактів або накопичення інформації, а являє собою системну діяльність, що поєднує кримінально-правову орієнтацію на ознаки складу кримінального правопорушення, криміналістичне розуміння механізму злочину та процесуальну спрямованість на формування допустимої й перевірюваної доказової бази. У роботі обґрунтовано, що ефективність документування визначається здатністю оперативних підрозділів забезпечити наступність між оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним процесом, мінімізувати ризики втрати доказового потенціалу

інформації та враховувати судові стандарти оцінки доказів ще на стадії її здобуття.

На підставі здійсненого аналізу встановлено, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності є визначальним чинником побудови системи документування, оскільки саме вона дозволяє прогнозувати типові способи вчинення злочинів, систему слідів і релевантні джерела інформації. Особливу роль у сучасних умовах відіграють цифрові сліди та електронна інформація, які дедалі частіше стають ключовими носіями доказово значущих відомостей, водночас потребуючи підвищених вимог до фіксації, збереження та перевірюваності. Доведено, що якість документування безпосередньо впливає на можливість легалізації результатів оперативно-розшукової діяльності та їх подальше використання у кримінальному процесуальному доказуванні.

З огляду на викладене сформульовано низку науково-практичних висновків, спрямованих на підвищення ефективності документування в діяльності оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань. Передусім документування має здійснюватися як програмно-цільовий процес, орієнтований не лише на виявлення фактичних обставин злочинної діяльності, а й на їх процесуальну перспективу. Це передбачає необхідність ранньої інтеграції оперативної та процесуальної складових, активної взаємодії з процесуальним керівником, а також системного врахування вимог щодо допустимості доказів і захисту прав людини. Доцільним є також удосконалення методичних підходів до документування з урахуванням специфіки службових і корупційних кримінальних правопорушень, зокрема шляхом розроблення відомчих рекомендацій, орієнтованих на типові криміналістичні моделі таких злочинів і використання цифрових джерел інформації.

Перспективи подальших наукових досліджень у цій сфері пов'язані з поглибленим аналізом документування в умовах цифровізації кримінального провадження, розробленням стандартів роботи з електронною інформацією та цифровими слідами на оперативно-розшуковій стадії, а також із дослідженням впливу новітньої судової практики на трансформацію тактики документування. Окремого наукового опрацювання потребують питання відомчої координації між оперативними підрозділами та слідчими ДБР, а також проблеми забезпечення балансу між ефективністю документування і дотриманням конституційних гарантій прав і свобод людини, що є ключовим викликом для сучасної системи протидії службовим і корупційним кримінальним правопорушенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. *Злочини у сфері службової діяльності*: навч. посіб. Київ: Юрисконсульт, 2006. 342 с. URL: <https://ebooks-tg.com/index.php/books/ppandrusko-aastrizevska-zlocini-u-sferi-sluzbovoyi-diialnosti-kriminalno-pravova-xarakteristika-navcalnii-posibnik>.
2. Бандурка О.М. *Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності*: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=0Q6OFxoAAAAJ&citation_for_view=0Q6OFxoAAAAJ:qjMakFHDy7sC.
3. Богаченко С.І. Кримінально-правова протидія корупційним правопорушенням у сфері центральних органів виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 21 с.
4. Боднар В.Є. Типові сліди злочинів у сфері службової діяльності, учинених працівниками Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2019_1_6.
5. Верховний Суд. Огляд судової практики ККС ВС за I півріччя 2025 року (рішення, внесені до ЄДРСР 01.01.2025–30.06.2025). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_I_pivr_2025.pdf.
6. Верховний Суд. Огляд судової практики ККС ВС за липень 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_07_2025.pdf.
7. Волобуєв А.Ф. *Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики*: монографія. Кривий Ріг: Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
8. Вирок Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 23.12.2022 р. у справі № 757/55923/16-к (провадження № 11-кп/991/18/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108044951>.
9. Долженков О.Ф., Некрасов В.А., Черкасов Ю.Є. *Основи розвідки в середовищі та інфраструктурі злочинності*: монографія. Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2003. 198 с. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=HGQsgWkAAAAJ&citation_for_view=HGQsgWkAAAAJ:eQOLeE2rZwMC.
10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
12. Погорецький М.А. Використання інформації, одержаної від негласних джерел, для отримання доказів у кримінальному процесі зарубіжних країн. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 131–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_29.
13. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>.
14. Погорецький М.А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. В: *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса : Юридична література, 2013. С. 17–21.
15. Погорецький М.А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2025_9-s4509.pdf.
16. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48.
17. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.
18. Погорецький М.А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. В: *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (2–3 жовт. 2006 р.). Київ, 2007. С. 124–127.
19. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400>.
20. Погорецький М.А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2000_10_24.
21. Погорецький М.А. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86–95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf.
22. Погорецький М.А. Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2010. Спец. вип. № 4. С. 26–40.
23. Погорецький М.А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 2. С. 32–38.
24. Погорецький М.А. Теоретичні і практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі (за матеріалами Служби безпеки України): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ: КНУВС, 2006. 36 с.
25. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf.
26. Погорецький М.А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37>. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-3-2.pdf.
27. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.
28. Шумило М.Є., Погорецький М.А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажиський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, та ін. Харків: Право, 2012. С. 247–308. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20794>.
29. Шумило М.Є., Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2001. Вип. 3. С. 199–209.

30. Тіщенко В.В. *Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів*: монографія. Одеса: Одеська національна юридична академія ; Фенікс, 2007. 260 с. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=VraE7f0AAAAJ&citation_for_view=VraE7f0AAAAJ:aqIVkmm33-oC.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026

© Пилипенко С.М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0